

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
בראשית
תשרי ה'תשע"ח ב'שכ"ט
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י
נושאי השיעור:

ביאור הפיסקא המתחלת באות ה"א מתוך הפיוט 'ברוך אדיר במרומים' וכו', ומדוע אין בפיוט פיסקא המתחלת באות וא"ו.
המשך בעניין ניגון טעמי המקרא של בני ק"ק תימן יע"א. מדוע אין הבדל בניגון הטעמים המשרתים. דברי בעל אבן ספיר על צחות לשונם ומבטאם ודקדוק קריאתם של בני ק"ק תימן יע"א, שלא כמו בעדות האחרות.
האם מותר לתרגם עם טעמים. מדוע בתרגום ההפטרה וכן בשירת הים וכדו' מתרגמים עם טעמים. התייחסות לטעם שלשלת בתרגום ההפטרות.
דברי מרן שליט"א בשבח הקונטרס 'דרך סלולה' אשר יצא לאור כעת במהדורא חדשה מורחבת ומתוקנת.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072-33-23-642
שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 419

השיעור מוקדש על ידי הרב שאול רצאבי הי"ו
להצלחת בתו צביה שתחי', אשר נולדה במזל טוב
לפני כעשרה ימים, בעיו"ט של חג הסוכות.
המקום ברוך הוא יאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים,
וימלא כל משאלות לב הוריה לטובה ולברכה, אכי"ר.

להכניס פיוט זה. בכל אופן לא ידוע לי על שום ביהכנ"ס שאומרים אותו.

שאלה מהקהל: זכורני שאצל הבידאנים (יוצאי מחוז פּיָצא, ביאצנה בתימנית), אומרים פיוט לפני ברוך שאמר?

תשובת מרן שליט"א: הם לא אומרים פיוט זה ממש, אלא פיוט אחר, דומה לו, המסתיים גם הוא בסוף כל בית במלים 'ברוך הוא', וניתן למצאו כתוב בסידור 'פאר התפילה', שחרית של שבת, דף שס"ה. פתיחתו, ברוך אדון עולמים, אדיר במרומים, אמריו קיימים וכו'. גם החבאנים אומרים את הפיוט הזה, כפי שנדפס בסידור 'עטרת זקנים' (ה'תשס"ז) בשחרית לשבת דף קפ"ט.

אגב, אני מצאתי מנהגים רבים המצויים כיום אצל החבאנים, ואצלנו הם ישנם במקורות העתיקים יותר. מובן כי לשנינו יש מקורות משותפים, וכי רבים ממנהגי החבאנים הם קדמוניים ביותר. מקור החבאנים הוא מתימן, עברו לשם (הם במזרח הדרום תימן) וכנראה שבעבר חיבר מישהו פיוט מסוג זה, על דרך הפיוט הישן יותר המוזכר בתכאליל כת"י של זקני מהריק"א, (וכמו שמצוי אצל פייטנים נוספים, שמחברים פיוטים דומים זה לזה). והוא התפשט אצל הבידאנים והחבאנים.

אמרתי קודם כי פיוט 'ברוך אדיר במרומים', למה"ר שלמה ב"ר יעקב רצאבי, הוא מאבות אבותי. וכפי מה שאני יודע, רק בסביבת העיר רצאבה הכירו את הפיוט הזה, כי לא ראיתו נזכר ולא מודפס בשום מקום עד היום.

נשוב לפרש את אות ה"א מהפיוט, כהקדמה לשיעור, ברוך הדור במעונים – אבל למרות שהקב"ה הדור, אין הדרו נראה אלא רק בשמים ובעולמות העליונים, כי כבוד הקב"ה הוא נראה כמעט ורק במעונים העליונים. לנו, אין השגה ותפיסה בהוד וההדר של כבוד מלכותו, אבל אעפ"כ, הוא נגלה קצת לעינינו,

השיעור מוקדש על ידי בני הרב שאול רצאבי הי"ו להצלחת בתו צביה, אשר נולדה במזל טוב לפני כעשרה ימים, בעיו"ט של חג הסוכות. המקום ברוך הוא יאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים, וימלא כל משאלות לב הוריה לטובה ולברכה, אכ"ר.

ברוך השם שבני הנז' יצ"ו נכנס לאחרונה בצורה חזקה לעריכת השיעורים. את השיעור האחרון [האזינו – דרשת שבת שובה] שיצא לאור במהירות בערב החג, זה בזכות מסירות הנפש שלו. למרות כל הלחץ והדוחק, והטרדות עקב הלידה וטיפול שאר הילדים השם ברוך הוא ישמרם, הוא ישב לערוך ולהדפיס אותו לזיכוי הרבים. יהי רצון שזכות הרבים תגן בעדו ותעמוד לזכותו, מעתה ועד עולם, אכ"ר.

ביאור הפיסקא המתחלת באות ה"א מתוך הפיוט 'ברוך אדיר במרומים' וכו', ומדוע אין בפיוט פיסקא המתחלת באות וא"ו.

אנו בהתחלת שנה חדשה ברוך ה'. אתחיל שבח אל חי ונורא, אשאל אלהי יעזרה. בזמן האחרון אני מביא ומפרש בס"ד קצת את הפיוט הנקרא 'ברוך אדיר במרומים'. הוא נפתח באות א', 'אדיר' וכו', ועתה אנו באות ה"א מפיוט זה, ברוך הדור במעונים, נגלה קצת לעיני רעיונים, וזן עליונים ותחתונים, מקרני ראמים ועד ביצי כנים, ברוך הוא.

חלק מפיוט זה נדפס לראשונה בצילום מכת"י, בקובץ דברי חפץ וחלק ח' דף סב. תוכן הפיוט הוא רשות קודם 'ברוך שאמר', כי הם היו נוהגים לומר פיוט זה אחר 'המהולל', קודם 'ברוך שאמר'. הפיוט מסתיים באות תי"ו – ברוך תם ברא עולמו ואמר, לעשות רצונו כמו שאמר, וקרא זה אל זה ואמר, ברוך שאמר. ואז ממשיך החזן לומר 'ברוך שאמר' וכו'.

בקובץ דברי חפץ שם הבאנו בס"ד, כי תיקנו החכם השלם האלהי מוהר"ר שלמה בן יעקב ממשפחת יהודה, מעיר דק"ק רצאבה יע"א, זצוק"ל. והיא על דרך הקבלה. הרב הנזכר הוא מאבות אבותי.

כיון שלצערנו כיום הפיוט הזה נשכח ולא נאמר בציבור, אני מנסה למצוא מסילה היאך והיכן

שערי יצחק – השיעור השבועי

הבאתי שם את צילום כתב היד מהעתק זקני מהריק"א, ונוכחתי לדעת כי בכל התכאליל שהוא כתב, והם רבים, הוא הביא את הרשות הזו. בהעתק אחר המצוי אצלי, הוא כתב בתחילת רשות זו, שיש בו סוד מופלא על דרך הקבלה.

שאלתי לפני שנים רבות חכם אחד המבין מעט בענייני קבלה, "מהו הסוד המופלא המסתתר בפיוט זה?". הוא ענה לי "כי המכוון הוא על סוד עשר ספירות".

אבל זה לא מובן כ"כ, כי סוד עשר ספירות אינו סוד מופלא, אלא סוד ידוע ופשוט. כך ענית לי. בנוסף לכך הדבר לא נראה לי, מפני שמי שמתבונן היטב בפיוט, כלל לא רואה את זכרון עשר הספירות. ממילא זה לא דברים נפלאים, ואפילו לא פשוטים.

כעת חושבני בס"ד כי מצאתי את הפתרון לזה, כי בהגיעי לבית זה שהקראתי לפניכם באות ה"א, שמת לי לב לנקודה מעניינת. הפיוט הולך לפי סדר אבג"ד. הבית הראשון הוא 'ברוך אדיר במרומים', ואח"כ 'בורא השמים ונוטיהם'. אח"כ באות ג' וד' כתב הפייטן, 'גדול וכו', 'דר' וכו'. באות ה"א זה מה שהקראתי לפניכם מקודם. הבית הבא הוא 'זוהר העולמים'. מפליא שאות וא"ו חסרה מהפיוט. מדוע אין אות וא"ו, וכי לא היה למחבר מה לכתוב באות וא"ו?

נראה שבאות ה"א הוא הכליל גם את אות וא"ו, שכן באות ה"א נכתב אחרי ברוך הדור במעונים, נגלה קצת לעיני רעיונים, גם את אות וא"ו. וזן עליונים ותחתונים וכו'. הרי שהאות וא"ו קיימת בתוך אות ה"א. ועדיין אינו מובן, מדוע לא לשים אותה בנפרד, כמו שאר האותיות?

מצינו כך גם בספר תהלים [פרק לד], במזמור הפותח במלים, לְדָוִד בְּשִׁנּוֹתָו אֵת טַעְמוֹ לְפָנַי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגַרְשֵׁהוּ וַיִּלְךְ. ואפילו שהוא הולך

כמו שממשיך ואומר – נגלה קצת לעיני רעיונים. אנו לא רואים את כבודו של הקב"ה, כי אין לנו עיניים מתאימות לראות זאת. אבל ברעיונות שלנו, בשכל ובהבנה, מבחינה רוחנית, יש לנו גילוי מסויים בהדרו.

מפני טעם זה נתקנו הברכות בלשון נגלה ונסתר. אומרים בברכה, 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו'. תחילה אנו מדברים לנוכח – 'אתה'. ואח"כ אומרים בלשון נסתר – 'בורא פרי העץ', או 'שהכל נהיה בדברו' וכדומה. מדוע לא אומרים 'שבראת פרי העץ', או 'שהכל נהיה בדברך'?

ידוע מה שמתרצים על שאלה זו בהרבה ספרים, וגם מהרי"ץ מביא זאת בתחילת ספרו עץ חיים, שהקב"ה הוא בבחינת נגלה ונסתר. הקב"ה נגלה מצד מעשיו, ונסתר מצד מציאותו. אנו רואים את הקב"ה דרך הפעולות שלו בעולם, שאין שום מלאך ובריה שיכולים לעשות כמעשיו. מימות העולם לא הצליח אף אחד לעשות אפילו דבר אחד קטן ממעשי הקב"ה, יש מאין. אולי הם יכולים ליצור יש מיש, לעבד לתקן ולהוסיף. אבל לברוא את עצם הדבר, ואפילו דבר קטן כגרגיר חרדל, הם לא יוכלו להמציא.

בעינים הרגילות אין הקב"ה נראה, רק לעיניים השכליות. "לעיני רעיונים".

מכיון שאנו רואים את גבורות הקב"ה דרך מעשיו ופעולותיו, אך איננו רואים את דמותו, לכן נתקנה הברכה גם בלשון נגלה וגם בלשון נסתר. [עיין בשיעור הבא, פרשת נח].

ובהמשך הבית אומר הפייטן, וזן עליונים ותחתונים, מקרני ראמים ועד ביצי כנים, ברוך הוא. זוהי אחת מפעולותיו הנשגבות הנראות בעולם. ראמים, הרי"ש בצירי ולא האל"ף, כמו בפסוק בתהלים [כב, כב], וּמִקְרָנֵי רַמִּים עֲנִיתָנִי, ועיין מנחת שי שם.

בסדר אבג"ד, חסרה ממנו אות וא"ו. אַבְרָחָה וגו', בִּי וגו', גְּדָלוּ וגו', דְּרָשְׁתִּי וגו', הַבֵּיטוּ אֵלַי וְנָהָרוּ וּפְנִיָהֶם אֶל יַחְפָּרוּ. זֶה עֲנִי קָרָא וַיִּי שָׁמַע וּמְכַל צְרוּתֵי הוֹשִׁיעוּ. אחר האות ה"א יש אות זא"ן. מסבירים המפרשים ואומרים כי נס זה עליו מודה דוד המלך שם, בסיפורו של אביש מלך גת, וַיִּשְׁנוּ אֶת טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהַלֵּל בְּיָדָם וַיִּתְּנוּ עַל דְּלֹתוֹת הַשָּׁעַר וגו'. שמואל א' כ"א, י"ד, נעשה לו בשבת.

בדרך אגב, מעתה מובן מדוע אומרים את המזמור הזה בשבת, והרי לא מוזכר שם שבת כלל, וכן לא מוזכר מעשה בראשית, ממילא קשה מדוע קבעו אמירתו בשבת? לפי הנ"ל אתי שפיר, כי הנס הזה נעשה לו בשבת, ומפני כן הנהיגו לאמרו בשבת.

כנראה שעומק הדבר הוא, שזכות השבת היא שעמדה לדוד המלך להינצל. כי הנה תמוה לכאורה, מדוע בכלל ברח דוד המלך אצל אביש מלך גת, והרי הם שונאים. הם מפלשתים? הוא היה בסכנה.

הסיבה שהוא הלך אצלם היא מפני שהוא נמנע מלצאת מתוך תחום השבת, וזהו המקום הקרוב ביותר שהוא יכל לברוח בכדי להימלט משאול. לכן נראה שזכות השבת היא שעמדה לו.

דוד המלך לא כתב במזמור זה את האות וא"ו, להודיע ולומר לנו שאין פיוט זה קשור לימות החול, וצריך לאמרו בעיקר בשבת. [הארכתי בכל זה בכמה דרשות בעבר בעל-פה, ובפרט בכתובים בנפלאות מתורתך פרשת ואתחנן].

חשבתי מעתה, שמא הפייטן מחבר הפיוט 'ברוך אדיר במרומים', רצה לרמוז לנו שזמן אמירת פיוט זה הוא דוקא בשבת, ולא בימות החול. אבל למעשה ראיתי כי בתכאליל שכתב זקני מהריק"א, הביא את הפיוט הזה גם בימות החול. ואף שבפועל אני יודע שאמרו פיוט זה אצלנו רק בשבת, יתכן שהוא רק בזמן

האחרון מפני שלא היה להם פנאי בימות החול, אבל בעבר כנראה היו אומרים זאת גם בימות החול, ממילא לא נראה שזאת היא הסיבה.

לכן אני חושב בס"ד, כי אכן יש כאן 'סוד מופלא' כפישוטו. אזכיר ממש בקצרה את מה שביארנו בס"ד בדרשת שבת שובה [האינו ע"ת. ולא אאריך בזה כיון שהשיעור כבר נדפס ב"ה], מדוע במזמור קי"ט שבתהלים נאמר שמונה פעמים 'עֲדוּתֵיךָ', בהוצאת הוא"ו במבטא. אמרנו כי זה לצורך תיקון שמונת הפסוקים במגילת רות שאינם פותחים בוא"ו.

רואים מזה כי לפעמים יש עניין להבליט את הוא"ו. כיון שאני רואה עתה שישנו בפיוט האמור 'סוד מופלא', אף שאיני מבין בין ימיני לשמאלי בפירושי הקבלה, מסתברא עכ"פ כי כאן מאידך היה צריך להסתיר את מדת היסוד. הרי אין ספק שמדת היסוד צריכה להיות מוסתרת, בבחינת 'יושב בסתר'. אמנם לְפָא לפומא לא גלי, לומר מלים מפורשים יותר, אך מי שיחפש ימצא.

[לדוגמא בעלמא, "להריח" במה המדובר, נביא כאן ממה שכתב הרמח"ל בספרו אדיר במרום דף ע"ז ד"ה אך, בביאור דברי הרשב"י בתחילת אידרא רבה פרשת נשוא וז"ל, אם הדבר הוא ח"ו שלא לשמה, אז מקדמת לילית ונוטלתו ועושה אותו בידיה הרעים, והם ידי השממית. ואז נעשה מ"נ טמאים אליה ח"ו, וס"מ מוריד כנגדו טומאה על טומאתה, ואז נקרא הדבר ההוא פסל ומסכה. והוא רוצה ח"ו להתאחו ביסוד מפני השורש הראשון שבו שהוא דבר תורה, וזה קלקול גדול רחמנא ליצלן. וזהו, 'פְּסָל וּמִסְכָּה תוֹעֵבַת יְיָ מַעֲשֵׂה יָדַי חָרָשׁ וְשֵׁם פְּסָתָר' [דברים כו, טו], בסתרו של עולם, דהיינו יסוד שיושב בסתר בתוך נוקבא וכו' יעו"ש].

לפעמים צריכים לגלות את האות וא"ו, וכמו שדיברנו בשיעור הקודם, לגבי הוצאת הוא"ו במבטא במלת 'עֲדוּתֵיךָ', מפני שבכך התיקון

שערי יצחק – השיעור השבועי

נפתח בדברי גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זצוק"ל בחלק הדקדוק על פרשת מסעי. כתוב בפסוק שם ובמדבר לג, טו, וּבְאֵילִם שְׁתִּים עֲשֶׂה עֵינֹת מִים וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם. והעיר מהרי"ץ על כך בזה"ל, יש ספרים שתיבת שְׁתִּים באזיל, ותיבת עֲשֶׂה באתי. וברוב התיגאן תיבת שתיים בשופר, ותיבת עשרה בתרין טרסין.

לכאורה תמוה, למאי נפקא מינה? הרי אצלנו אין הבדל בין תרין טרסין לאזיל ואתי? הרשי"ה בדברי שלום [דף 141] עומד על כך, וכה הם דבריו, כל זה בשימת הטעמים בתיבות. אבל לנגינת הקריאה, היינו הך, שתיבת 'עשרה' היא המועמדת. הרי בכל מקרה מעמידים בתיבת 'עשרה'. כל השאלה היא רק מהם הטעמים, דהיינו כיצד לכתבם בספרים. אבל בניגון, היינו הך. והוא הדין בתיבת 'ובאילים'. התלשא ימין שישנה שם, אינה מעלה ואינה מורידה.

ואין אצלנו הבדל בנגינת הטעמים בין טעם זה לטעם אחר, כי נשכחו ממנו.

הרשי"ה מסביר שרוב נגינות הטעמים נשכחו מאיתנו. ואין בכך פלא, כי הרי אפילו תפילת שמונה עשרה נשכחה, עד ששמעון הפקולי ייסדה מחדש וברכות כח: וכן אמרו בעניינים אחרים, בש"ס בכמה מקומות, 'שכחום וחזרו וייסדום', כגון מנצפ"ך וכו'.

ומה שנשאר שגור בפינו אינם אלא נגינת הטפחא והאתנחא, הזרקא והפסקא. ניגון ארבעה טעמים בלבד נשארו לנו.

'פסקא' זו תתפרש לקמן בעז"ה, מהי. כי מפני שני טעמים לא יתכן שהיא הפסיק, וכמו הנוהגים לעשות הפסקה קטנה בטעם הפסיק, פחותה משאר הטעמים המשרתים. א. כי אינני חושב שזה מנהג ותיקין, וכמו שהבאתי בעבר שלפי הבנתי זהו מנהג חדש אצל מתירמעט מהזמן האחרון. ב. מה גם שלפי מיטב ידיעתי לימדו גם בעירו צנעא שהפסיק, 'פריק'. ממש כמו טעם הפשטא.

נשלם. ולפעמים יש עניין להסתיר זאת. לצורך העניין הזה הבליע מחבר הפיוט את האות וא"ו, ולא עשה לה בית מיוחד. וזהו שרמז ואמר 'זון עליונים ותחתונים', כלומר שבאמצעות מדת הוא"ו הרומזת ליוסף הצדיק, אנו זוכים למזון ואוכל, כמו שנאמר, ובראשית מב, ו, וְיוֹסֵף וְגו' הוא המְשָׁבִיר לְכָל עַם הָאָרֶץ.

אם כן, התחלנו להבין "במעט" את הסוד המופלא הרמוז כאן. רמוז כאן משהו נשגב. כנראה שבכל הבתים עובר הרמז הזה, או משהו נוסף, אבל צריך להיות גוברא רבא, מביין גדול בנסתרות, בכדי לפענח את כל הרמזים.

[בשיעור הבא, פרשת נח, אמרתי שנתברר לי לאחר מכן שרק בהעתקה ההיא חסרה האות וא"ו, אך בשאר המקומות ישנה. ממילא נפל פיתא בבירא, ועדיין צריכים אנו למודע"י. והמקום ברוך הוא יאיר עינינו].

המשך בעניין ניגון טעמי המקרא של בני ק"ק תימן יע"א. מדוע אין הבדל בניגון הטעמים המשרתים. דברי בעל אבן ספיר על צחות לשונם ומבטאם ודקדוק קריאתם של בני ק"ק תימן יע"א, שלא כמו בעדות האחרות.

זו הקדמה לכבוד השנה החדשה, שבסייעתא דשמיא זכינו להגיע בדיוק בפתחת השנה לאות זו, ושתהיה שנה טובה ומבורכת. אך מעתה ברצוני לדבר בעז"ה, לייחד את עיקר השיעור לנושא טעמי המקרא, אשר כבר דיברתי עליו כמה פעמים בשיעורים שעברו.

"שמעתי את תלונות בני ישראל"... יש להרבה אנשים טענות ומענות על עניין ניגוני טעמי המקרא אצלנו. אמרנו בשיעורים דלעיל בס"ד כמה חידושים בעניין, לברר נקודה זו. עכשיו ברצוני להסיר בס"ד את כל התלונות, בכדי שהדברים יהיו ברורים ומסודרים, ולכן נשלים את הנושא, עד שהדברים יהיו מחוורים כשמלה [הרוצה לעמוד על דיוק הדברים והבנתם היטב, רצוי לו לעיין או לשמוע גם את השיעור הבא, פרשת נח, העורך].

הרשי"ה לא הזכיר עוד שני טעמים. לא הזכיר את התביר, בו המדקדקים מנגנים ניגון מיוחד. ולא הזכיר גם את טעם השלשלת. לגבי השלשלת לחוד אפשר לתרץ שלא הזכירה מפני שהיא לא מובאת בתורה כי אם בשלושה מקומות, וכיון שהוא טעם נדיר, הוא לא ראה צורך להזכירו.

גם את ניגון הטעם המיוחד של 'תרי טעמי' לא הביא הרשי"ה, אף שישנם המנגנים אותו כניגון שונה מטעם משרת רגיל, ועושים אותו בעין בקשה. יתכן שהרשי"ה לא הכיר את הניגון הזה, כשם שגם רוב העולם לא מכיר את החילוק בזה [בשיעור הבא הרחיב מרן שליט"א בניגון טעם זה, עייני שם ותרוה צמאונך. העורך].

עכ"פ, עיקרי דבריו ידועים. טעם הטפחא שלפני האתנחא, שונה מטעם הפשטא. כי לטעם הטפחא יש אז הטעמה מיוחדת, היורדת כהכנה לטעם האתנחא. טעם האתנחא והזרקא ידועים. בעל דברי שלום מוסיף לבאר את עיקר הדבר בזה"ל, וזכור אני ששמעתי מאבא מארי [הוא מה"ר יחיא יצחק הלוי] ז"ל, טעם להעדר ידיעת הטעמים בפינו, מפני שבתגאן הקדמונים לא היו מן הטעמים כתובים כי אם האתנחא והפסקא. וכמעט יקשה כעת לשמוע נגינת כל טעם וטעם בסלסולו הקבוע לו.

בספרים הראשונים לא היו כי אם אתנחא ופסקא. כעת מובן בדרך אגב מהו הפסקא, שהוא סוף פסוק. בעז"ה לקמן נוסף להוכיח זאת יותר. טעמו של מהר"י יצחק הלוי הוא שמכיון שבספרים הקדמונים אצלינו לא היו מצויים כי אם טעמי האתנחא וסוף הפסוק, לכן נשכחו רוב נגינות הטעמים מפינו. כיון שבספרים זה לא היה מצויין, ונותר בבחינת תורה שבעל-פה.

והוא הוסיף בזה"ל, גם אצל יתר העדות, כי אינהו עדיפי מינן במקצת. הרשי"ה זצ"ל כתב את דבריו לשם שמים, ללא נגיעות. הוא לא אומר "רק אני צודק"... הוא מודה על האמת

[עכ"פ לפי דעתו], כי הוא סובר שניגוני שאר העדות עדיפים מניגוני הטעמים של התימנים במעט.

מאידך, בעל אבן ספיר, שהוא מבני אשכנז, גם הודה על האמת לאידך גיסא, ואמר כי ניגוני טעמי התימנים עדיפים מניגוני טעמי שאר העדות, "לגמרי". [היינו שהרשי"ה ייקר את ניגוני שאר העדות קצת, ואילו הר"י ספיר כתב שאנו צודקים לגמרי].

אלו הם דוגמא לאנשים בלי נגיעות. חכם אשכנזי אומר כי התימנים צודקים בניגוניהם, ואנו לא יודעים כלום. ואילו החכם התימני אומר הפוך, כי בני העדות האחרות צודקים בקצת יותר מאתנו.

*

נזכרתי במה שמספרים על אדם ראובן-שניגש לרב העיר. היו לראובן טענות ומענות. הוא מדבר ומדבר, כל מה שיש לו בליבו על חבירו שמעון. הרב שומע אותו ואומר לו, "אכן, אתה צודק בטענותיך". קם והלך לו...

אחר זמךמה, נכנס שמעון ושוטח את טענותיו המנוגדות. בדיוק הפוך. שומע אותו הרב ואומר, "אתה צודק". יצא והלך לו...

הרבנית יושבת במטבח, שומעת הכל. ואז היא התרעמה ואמרה, "הרב, אני לא מבינה. קודם אמרת שראובן צודק, ועתה שמעון אמר בדיוק הפוך, מן הקצה אל הקצה, וגם הוא צודק?". השיב לה הרב, "אכן גם את צודקת"...

יש צדק לכל אחד. לא ראובן צודק לגמרי, ולא שמעון צודק לגמרי. תלוי מאיזה כיוון מסתכלים, כי כל אחד צודק מבחינה מסויימת. ממילא גם הרבנית צודקת, שאין לזה מובן. איך יתכן ששניהם צודקים? אם נחפש נמצא שישנו צדק בכל דבר, ויש במה לשבחו ולפארו. ממילא אפשר להסתדר עם כולם.

*

וכן רביע נעימתו קצרה, כעצירה בעלמא. ומרן שליט"א מדגים את נעימת הרביע הקצרה, ולא ניתן להביע זאת בכתב. ניתן לשמוע זאת בשיעור בדקה 19:00. העורך]. כך קיבלו מהדור שלפניהם, ועדיין היו זוכרים אז איך לקרוא את הטעם פזר, אך הוא לא נקלט אצלו וכו'. הרש"ץ אמר לי שהוא שמע את הבדל הנגינה של הפזר משאר הטעמים המעמידים, אך הוא לא תפס זאת. אופן החילוק שלו, היה דק, ולכן לא נקלט במוחו. וכן כאן היינו לגבי טעם התרין טרסין בנדוננו, היו נוהגים לסלסל 'שתים עשרה', להורות על טעמה כפי דעת רוב התיגאן שכתב מהרי"ץ. היה מקובל אצלם לסלסל בתיבה זו, להורות שהעיקר כדעה זו.

בעבר הבאתי את דברי הר"א ערוסי הלוי בספרו קורא הדורות ובישיעור פרשת שופטים ה'תשע"ז והבאתי זאת בנפלאות מתורתך פרשת קורח דף שסד, שציין את הבדלי הפסקות הטעמים, שהזקף קטון מעמיד מעט, וזקף גדול מעמיד הרבה, ועוד כמה חילוקים.

הרה"ג דניאל קודיס יצ"ו (מירושלם עיקו"ת) ביקר אצלי בחג, ואמר לי בין היתר כי הוא שמע ממשפחת עתארי בראש העין, שניגון הרביע קצר יותר מהזקף. מזה נראה שאף שבדורות שלפנינו היו חילוקים מסויימים בין הטעמים המעמידים, אבל לא היו הבדלי ניגונים, אלא הבדל בין מעמיד ארוך למעמיד קצר.

למעשה, בסופו שלדבר, רוב הציבור שלנו כיום אינו מכיר חילוקים אלו, אינם מבדילים בין הזקף לרביע, וכל שכן שלא מבדילים בין שאר הטעמים. הסיבה לזה היא אחת מהשתיים. או, שהיו גם בעבר רק בודדים שהיו מבדילים בטעמים אלו, ולכן הציבור כיום לא מכיר אותם, או מה שיתכן גם שחלה ירידת הדורות גם בזה.

בעז"ה נסביר ונסדר את הדברים שיהיו מובנים, היכן הצדק בדיוק. ואף כי הדברים ארוכים, נשתדל בס"ד למצותם כדבעי.

לפני שנמשיך, נביא לפניכם את מה שכתב הרב שמעון צאלח זצ"ל. הוא דור ששי למהרי"ץ, והוא הוציא גם את התאג' חזון שמעון. על הפסוק במסעי שם ודף פה:], הוא הביא שם מלבד דברי הרשי"ה, והוסיף הערה על הכתוב בחלק הדקדוק בזה"ל, לעניות דעתי וכו', למה התיגאן שמו בתיבת 'שתים שופר', דהיינו רוב התיגאן, וכמו שהביא מהרי"ץ. בכדי להנשים בה. ובתיבת 'עשרה' תרין טרסין, בכדי להאריך בנגינתה. ונראה לי שהוא הסכמת המחבר ז"ל.

סגנון הכתיבה של הרב שמעון צאלח כבד מעט, ולא מובנת כוונתו בבירור. אני הכרתיו. ואף הייתי בידידות גדולה עמו, למרות הפרש הגדול בגיל בינינו. עשרות שנים הבדל. הוא היה מבקר אצלי, וגם אני הייתי אצלו, ולמדתי ממנו הרבה דברים, ובעיקר את המסורת של תלמידי החכמים בעי"ת צנעא, מעתיקי השמועה בדרך גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א. קשה היה לו לבטא את עצמו בסגנון כתיבה, וגם בעל"פה, וממילא גם קשה לעמוד על כוונתו. [עיין בשיעור הבא, פרשת נח].

אבל עוד לפני שהוא הדפיס את התאג הזה שלו, דיברתי אתו על כך בעל"פה, רשמתי לעצמי והעתקתי מדבריו בכתביי מה ששמעתי ממנו דברים ברורים ממש (גם בהרבה עניינים נוספים) בזה"ל, שמעתי מפי הרש"ץ בשם הר"ר יוסף שמן ועוד מדקדקים מחכמי הדור שלפנינו בבית הכנסת שלהם – דהיינו בית הכנסת של מהרי"ץ בעיר צנעא – שתרין טרסין נעימתם ארוכה ומסולסלת, משא"כ אזיל ואתי. ישנו הבדל בנגינה. נמצא כי לא לחנם ציין זאת מהרי"ץ.

שאלה מהקהל: ישנם הקוראים את הרביע ארוך יותר מהזקף קטן?

תשובת מרן שליט"א: מנהגם ידוע לי. כמדומה גם בספרים יש בזה חילוקי דעות. בעבר הבאתי בשם ספר 'מסלול', שהרביע קצר יותר. נראה לי כי לפי האמת יש לכאורה סתירות בזה במשמעות הפסוקים, לפעמים נראה כי הרביע צריך להעמיד יותר, ולפעמים נראה כי צריך להעמיד בזקף יותר. כבר אמרנו כי אפילו בנושא התביר והטפחא נראה כי יש סתירות בין הפסוקים וכו'. יתכן אם כן שגם לגבי הרביע והזקף, הרוב יוכיח במה להעמיד יותר.

אבל זאת אני רק אומר לגופא דמילתא. לעניין מעשה בקריאת ספר תורה, הלואי שנקרא את ה'מברך', בטעמיה וניקודיה ודקדוקיה העיקריים... אפילו המדקדקים הגדולים ביותר, עד שיתחילו לעשות הבדלים, איני יודע היכן הם יגמרו. בקושי זוכרים היכן התביר. איך נזכור את כל החילוקים האחרים, היכן אזיל ואתי, תלשא ימין וכו'. הרי אלו דברים שאין להם סוף? זה ממש מסובך, ולא נוכל לעמוד בזה.

לגבי אזיל ואתי דלעיל, רואים שהיו למהרי"ץ הבדלים בין כמה טעמים שכיום לא ידועים לנו כ"כ, מעוד כמה מקומות שהעיר מהרי"ץ בחלק הדקדוק על כיוצא בהם. לדוגמא בפרשת וישב מהרי"ץ כתב על הפסוק [בראשית לט, ו], וַיְהִי יוֹסֵף יִפֶּה תֹאֵר וַיִּפֶּה מִרְאָה, כי תיבת 'יפה' במארכה ותיבת 'תואר' בטפחא, כלומר שלא יהא מקף. לנו אין שום הבדל, בין כך ובין כך, הקריאה שווה לגמרי.

גם בספר יהושע לגבי המרגלים ויהושע ב, א. הפטרת שלחלך, בתיבת וַיִּלְכּוּ, העיר מהרי"ץ כי היא באזיל ואתי ולא בפזר. וכי מהרי"ץ סימן זאת סתם, ללא טעם בשינוי הקריאה? אפשר אמנם להידחק ולומר כי היה איזה עניין לכך לכתוב זאת לאמיתו של דבר, רק איך לכתוב, וכפי שהבין הרשי"ה דלעיל שאין משמעות

לכך בקריאה. אבל לפי קבלת הרש"ץ, בזמנו של מהרי"ץ, וזה השתמר אצל מעטים אפילו עד הדור האחרון, היו קיימים הבדלים בין הטעמים.

כיוצא בזה בהפטרת כי תשא בעניין אחאב, על הפסוק [מלכים א יח, מב], וְאַלְיָהוּ עָלָה אֵל רֹאשׁ הַפְּרָמֶל וַיִּגְהַר אֶרְצָה וַיִּשֶׁם פָּנָיו בֵּין בְּרָפְיוֹ, כתב מה"ר אברהם צאלח זצ"ל, בנו של מהרי"ץ, ונדפסה הערתו בתאג תורה קדומה, כי תיבת 'זאליהו' באזיל ואתי. והכוונה כנראה לאפוקי מן הספרים שהדפיסו דרבן זקף קטן. אם הוא מצא צורך להעיר על כך, כנראה שהיתה לכך משמעות. זאת אינה הערה שלו עצמו, דהיינו של בנו, רק היתה לפניו מהדורא אחרת של חלק הדקדוק מאת אביו מהרי"ץ.

*

הבאנו שהרשי"ה אמר שהיה ניגון ידוע לטעם הפסקא, וצריכים להבין את דבריו, כלפי מה הם אמורים.

מה"ר עמרם קורח זצ"ל בספר סערת תימן [דף קס] הביא את הנושא של הטעמים ביהדות תימן הקדומה, וכיון שהוא מדייק בכל מלה, צריכים להאזין היטב לדבריו. ואף כי דבריו נאמרו באופן כללי בלא להיכנס לפרטים, וכפי דרכו בספרו, נתאמץ לבארם היטב בס"ד, ועלפי זה יובנו דברי הרשי"ה.

וזה לשונו, ספרי המקרא שנכתבו בגלות תימן מעת נתייסד ניקוד התנועות ועד לפני שש מאות שנה, לא נרשם בהם מהטעמים והגעיא כלום. לבד האתנחה, שמוה מלמעלה במקומה הראוי בכל פסוק.

עתה נבין מהי ה'פסקא' עליה דיבר הרשי"ה, כי כידוע מהר"י יצחק הלוי ומה"ר עמרם קורח היו כמעט בני אותו דור. בשלב הראשון, מה"ר עמרם קורח היה כמו "ספרא דדיינא" ביחד עמו. לכן הם היו תמיד בקשרים. "הם אמרו דבר אחד..."

שערי יצחק – השיעור השבועי

מהרי"ץ מסתמך על תיגאן קדמוניות, למשל כדוגמת אותם שכתב מה"ר בניה הסופר, ועוד יותר מלפניו, שהוא אחד מהדייקנים המפורסמים וכיוצא בו. וכולם נכתבו עפ"י שיטת בן אשר, שלא לפי המנהג הכתיבה הבבלי הקדום שהיה מלפני כן. בעיקבות דברי הרמב"ם שסמך ידו על ספרו של בן אשר, קיבלו אבותינו הראשונים את מסורתו של בן אשר, וכפי שהרחבנו על כך כמה פעמים בעבר. כידוע, אפילו בפרשיות פתוחות וסתומות קיבלו אבותינו את מסורתו של בן אשר, ועזבו את המסורת של אבותיהם בזה, ואפילו שזה נוגע לפיסול בספרי התורה. אמרנו שישנם שרידים עד היום למסורת הבבלית בכמה וכמה עניינים בצורת הקריאה.

אומר מהרי"ץ [שו"ת פעולת צדיק ח"א סימן י"ד. העורך] כי כיון שבעניין פתוחות וסתומות, וכן לגבי חסרות ויתרות, קיבלו אבותינו את דברי בן אשר, וכי לא נסמוך עליו גם לגבי הניקוד, יעו"ש [ובשיעור הבא].

עלינו "להחליט", או ללכת עם בן אשר והמסורת הטבריינית, או לנהוג כפי המסורת הבבלית. וכיון שבעיקבות הרמב"ם נהגו אבותינו כמסורת הטבריינית, כיון שהמסורת הבבלית אינה נחשבת מדוייקת כלל לעומת המסורת הטבריינית, לכן עלינו לנהוג בכל העניינים כדעת בן אשר.

מעתה מובן כי כיון שבן אשר הוא עמוד המסורת, ועליו ראוי לסמוך יותר מכולם, מפני כן ביטלו אבותינו את מסורת אבותיהם לגבי הניקוד, וסמכו על דברי בן אשר.

ממילא, אף שאצל אבותינו קיבלו את מסורתו של בן אשר בשנים המאוחרות יותר, אין זה נחשב מאוחר מבחינה אמתית, כי המקור שלהם מספר בן אשר, והוא מבוסס בהחלט. איש מפי איש, עד עזרא הסופר, עד משה רבינו עליו השלום מהר סיני, מפי הגבורה.

וכן רשמו הפסיק, קו קטן למעלה בקצה התיבה שבסוף כל פסוק.

זמנם של הטעמים הקדמונים לדבריו הם לפני כשש מאות שנה. וכיון שזמן כתיבת ספרו היא לפני כשמונים שנה, מובן כי המדובר על ספרים מלפני כשבע מאות שנה מזמנינו.

בזמנם כתבו את רק את הטעמים אתנחה וסוף פסוק. סוף פסוק בלשונו הוא "פסיק", מפני שעשאוהו כקו קטן. דהיינו, לא 'סילוק' שהוא מתחת התיבה, ואף לא שתי נקודות מאחריה, אלא קו קטן מעל התיבה, המורה על סוף הפסוק.

זכיתי בס"ד לכת"י ישן על קלף עתיק יומין בניקוד עליון, בו נראה בבירור כי אין שום טעמים, רק אתנחה וסוף פסוק, והוא בהחלט אינו מצוי בשאר התיגאן. [ניתן לראותו אצלי, ובעז"ה גם נביא את צילומו בסוף חוברת זו].

בעת צריך להבין, כיצד היתה סדר הקריאה אז בלי טעמים? התשובה היא כי הם היו בקיאים, וידעו את סדר הקריאה בטעמיה על פה. מסורת טעמי המקרא היתה אצלם בגדר תורה שבעל פה. וכי מה עשו לפני שתיקנו את הטעמים [היינו לפני זמן עזרא הסופר]?

*

שאלה מהקהל: נשאלת השאלה מעתה, על איזה תיגאן התכוון מהרי"ץ בחלק הדקדוק שהם קדמוניות, הרי כל התיגאן הקדמונים הם ללא טעמים?

תשובת מרן שליט"א: התיגאן הקדמוניות שדיבר מהרי"ץ עליהם, היינו ספרי התיגאן שנכתבו עפ"י הספר שהגיה בן אשר, ועל זה מדבר מה"ר עמרם קורח בהמשך דבריו. אכן מה שהוא סובר שזמנם לפני כשש מאות שנה, דהיינו כשבע מאות שנה מזמננו, זה כנראה לא מדוייק כל כך, כי התפשטות ספרו של בן אשר בתימן היתה עוד לפני כן. [ועוד נרחיב על כך בלי נדר].

דברי מה"ר עמרם קורח מתייחדים ליהדות תימן בלבד, שם המשיכו את המסורת הבלבית הקדומה, עד לתקופה מאוחרת בה החליטו לקבל את המסורת הטבריינית. במקומות אחרים בעדות ישראל נהגו רבים כפי מסורת זו עוד לפני התימנים, ומסתבר שכבר מזמן בן אשר בעצמו, דהיינו לפני כאלף שנה, או מעט אחרי כן. אבל עד שהגיעה מסורתם לתימן וקיבלוה, לקח כמה מאות שנים.

*

מוסיף מה"ר עמרם קורח בסערת תימן בעניין בזה"ל, לפני חמש מאות שנה בערך, כשנגלה לתימן צורת הטעמים, התחילו לרשום אותם כצורתם. ולפי שלא היה באפשרות שייצמדו לניקוד העליון, בהיות קצתם נדמים לו, כגון הזקף קטון דומה לחולם וכו'. בניקוד העליון צורת החולם הוא כשתי נקודות מעל האות, וזה מבלבל את הרואים, את הקוראו, האם הוא חולם או זקף קטן?

הרביע בניקוד התחתון, דומה לחירק בניקוד העליון. ואחרים כמותם. וגם לא רצו לשנות מקום התנועה, כדרך שעשה המנקד התחתון, שהניח החולם למעלה בין שתי אותיות, למען יסור ממקום הטעם. לפיכך הוצרכו להשתמש בניקוד התחתון.

ודוקא בספרי המקרא שנכתבו עפ"י המוסרה. אבל התרגומים וסידורי התפילות, ואפילו פרשיות שכתבו בסידורים, כגון פרשת התמיד ושירת הים, ופרשיות של קרית שמע וזולתם, הכל ניקדוהו בניקוד העליון בלי שינוי, ומבלי שים בהם שום טעם מהטעמים.

שם בסערת תימן מוסיף בדרך השערה. הנראה ברור שלפני התגלות הטעמים, היתה להם נגינת הקריאה בקבלה בפיות המלומדים. תלמידי החכמים הבקיאים, ידעו את ניגון הקריאה בעל פה. או אולי צריך לומר המלמדים, כלומר מלמדי תשב"ר. והיו מראים לקורא אופן הנגינה ביד ובאצבע. וכן כתב בעל המחברת, והסמיך לזה מאמרם ז"ל, 'אין

מקנחים בימין מפני שמראים בה טעמי תורה'. זו גמרא ידועה בברכות [פב.], ודיברנו על כך בעבר בהרחבה בס"ד, כי רואים שסימנו לקריאה. ופירושו שלדבר שנמסרו סימנים אלו מדור לדור בעל פה, ועל ידם ידעו הקוראים כיצד לקרוא. בספרים זה לא נכתב, כי הדבר נשאר בגדר תורה שבע"פ.

ובלי ספק שלכל פלך ונפה היתה נעימה במשפט הנגינה, כי כן הוא המנהג בדבר המקובל על פה, וכל שכן הנלמד בהוראה או ברמז – כיון שדברים אלו אינם כתובים, ולא נמסרו עליהם 'תווי נגינה' וכיו"ב, לא היה מושג כזה, ממילא מובן ומסתבר לו שלכל אזור היה ניגון קריאה מיוחד.

ואעפ"י שלמדו אחרי כן בספר המחברת ובשאר ספרי המדקדקים, שהטעמים נחלקים לשרים ומשרתים, והשרים נחלקו לשלושה דרכים, דרך גובה ורום ונצב וכו', בכל זאת לא יכלו לעמוד על מתכונתם ודקדוק פרטי מחלקותם, כי הרגל הנגינה שירשו מאבותיהם היתה טבע במערכי לשונם.

ולכך, האתנחה שרשימתה קדומה, שווה היא נגינתה בכל קהילות תימן. אך שאר הטעמים, הרשות נתונה. וכפי ריחוק ישוב הקהילות, תשתנה בהם טעמי הנגינה, אם מעט ואם הרבה.

מה"ר עמרם קורח שם לב על כך שהמחוזות בתימן אינם שווים בניגון הטעמים, למשל יש מחוזות שנשמע אצלם בכל עצירות הפסוק כאילו הוא אתנחה. זה כמדומני במחוז ביד"א ("בידאנים"). ויש את הניגון השגדרי, ופה ושם שומעים בני מחוזות שונים המנגנים את הקריאה בצורה שונה ומיוחדת, ומאידך הוא התבונן בכך שניגון האתנחה שווה אצל כולם.

הוא מסביר זאת ואומר שסיבת הדבר מפני שעצירת האתנחה מקובלת בספרים מהעבר בצורה חזקה, אך יתר המעמידים נוטים "ימין ושמאל".

וזה לשונו בספרו [פרק טו דף נג:], כולם יודעים קריאת התורה בתנועותיה ונגינותיה בדקדוק היטב.

[לצערנו דורנו נחלש בשנים האחרונות מעט בעניין הקריאה בדקדוק. קל וחומר בתרגום, שאפילו ישנם כמה שביטלו מקרוב את קריאתו, כי לא ידעו את מעלתו וחשיבותו, ולא מבינים כמה הם מפסידים].

כי עוד פה המנהג הקדום שעפ"י דין הנכון, שכל מי שעולה לתורה קורא בעצמו הפרשה, ולא החזן. ומי שאינו יודע לקרות בעצמו, לא יקראוהו לס"ת.

חושבני כי אולי בכל בית הכנסת, היה רק אחד שלא היה יודע לקרוא, אם בכלל... ולא היו מעלים אותו לקריאה בספר תורה.

על כן ילמדום מקטנות ראשית כל לימוד, לדעת קריאת כל התורה על פה ממש. וכן אצלם עדיין המנהג הקדום הטוב, לתרגם כל פסוק בצבור, ונער קטן כבן תשע ועשר עומד אצל הבימה ומתרגם כל פסוק היוצא מפי הקורא בס"ת. וכן בהפטרה, ובניגון יפה אף נעים.

ומדקדקים מאד בקריאתם, בין במקרא, בין בתרגום, בין בלימודם בשאר ספרים, על כל תנועה ונגינה וקוץ, ובנעימות שהיה לנו מימי קדם. הר"י ספיר שם לב שבכל ספר שהיו לומדים, ולא דוקא במקרא, היו מדקדקים בקריאתו. אנן מבני יהודה דקפדי לישנא ועיין עירובין דף נ"ג, ומדקדקים מאד בקריאה. כל תלמידי החכמים, ואפילו הגדולים ביותר, לא היו מזלזלים בזה.

הדור שלנו השתבש לגמרי, ואפילו לא מעריכים זאת, וחבל.

והוא ממשיך להגדיר את מסורת הטעמים בזה"ל, וזהו בקריאה בספר תורה, או בלימוד התינוקות טעמי המקרא. אולם הקריאה הציבורית בסדר התפילה, נוהגים לקרות פסוקי המקרא וכל סדר התפילה בצחות לשון, ושלא להבליע אות בחברתה. ובקריאת הזמירות ושירת הים וההלל, ואפילו קרית שמע, מפסיקין הפסקות קטנות, המטעימות את הקריאה, מבלי לדקדק כ"כ על געיא וטעמים, כי כן הוא סדר הקריאה הפשוטה משתלשל ורגיל מזמן הקדום.

הקריאות הציבוריות משתלשלות עם קריאה ללא געיא וטעמים. ואפילו קרית שמע קוראים בלא טעמים, והגם שבשלחן ערוך כתוב לקרוא לפי טעמי המקרא, וואכן יש מקומות מקרוב ששינו את המנהג הזה, והתחילו לקרוא בטעמים. ואפילו שבארצנו התערבבו כל המחוזות, עד היום יש להם שרידים, וכלשכן מה ששומעים לפעמים כאלו שקוראים בקרית שמע, תיבת 'לכס' שבפרשת ויאמר בטעם זרקאן, במקור זה לא היה קיים. ואין כאן המקום להאריך בנושא זה, כי כל עניין מזה הוא כמים שאין להם סוף. וגם דיברנו בעבר על נושא מעין זה, שישנם הנוהגים לקרוא פרשת 'ויאמר' במרוצה].

לדבריהם מובן מדוע לא היו דברים אלו קבועים אצל התימנים במסמרות.

עתה ניגש לברר דברי האבן ספיר בעניין. הרב יעקב ספיר זצ"ל, יליד פולין שהגיע לירושלים עיקו"ת. הוא עבר במסעותיו בארץ תימן, בשנת ה'תרנ"ט ליצירה.

האבן ספיר מעלה על נס את ניגונם של התימנים בקריאה, והוא אומר כי הספרדים והאשכנזים אינם מבינים לעומתם בקריאה בין ימינם לשמאלם. כפי שהקדמנו, הר"י ספיר הוא אדם אמיתי, לא היה אכפת לו לומר את מה שנראה לו אמיתי, אף שזה מטיל מום כביכול בעדתו.

מבטאם בהאותיות ותנועות ונגינתם בהטעמים, עפ"י יסודי הלשון וצחותה. הוא כותב דברים קשים ממש על מבטא שאר העדות – אין בהם – בתימנים – מעילגת לשון הספרדים, ולא מאין בינת שפת האשכנזים (ראה במגדל עוז להגאון יעב"ץ ז"ל בעליית הלשון), כי אלה ואלה שגו במבטא האותיות, תעו בהגה התנועות, פקו טעם הנגינות. אלה ואלה שיחתו הקריאה הנכונה.

הר"י ספיר מאריך בהמשך דבריו לפרט את הביטוי הנכון של רפיות אותיות בג"ד כפ"ת אצל התימנים, וכן את אותיות בי"ת ווא"ו, חי"ת וכא"ף, טי"ת ותי"ו, וכו'. כבר בזמן הר"י ספיר היו בארצותיהם משובשים בדבר זה, אולם אכמ"ל בזה, כי ברצוני להתעכב כעת בעיקר בנושא טעמי המקרא, ולא בנושא הדקדוק, השוא, השורק והחירק, וכל הדברים האלו.

וכך הוא כתב לגבי נגינות טעמי המקרא, ואם כי דבריו אינם מובנים בתחילה, אבל בס"ד נבארם בהמשך, ובנגינות מהגים ומצפצפים בצלצלי שברים תרועה. תחת משרת כי ימלוך, והשרים משרתים. הוא טוען אצל שאר העדות לבד מהתימנים, המשרת נהיה מלך, והשר נהיה משרת. הנסמכים ייכרתו, והנפרדים ידובקו. וכחוללים שָׁרִים, זה ישפיל וזה ירים.

ותחת כי סימני הנגינות טעמים ייקראו, כאמרם ז"ל (מגילה ג' נדרים ל"ז) זַיְבִינוּ בַּמִּקְרָא' (נחמיה ה, ח), אלו פסקי טעמים. להבין על ידם בשום שכל ביאורי המקראות והמאמרים, ואנה המלות פונים, לאחור או לפנים. ותהי להיפך. להפריד בין הדבקים, ולקרב הרחוקים. גם מהפכים מלעיל ומלרע. האומרים לרע עלה, ולעיל רדה.

הר"י ספיר בא להסביר בשני טעמים, מדוע לשון הקודש השתבשה ונשכחה מאתם, והידרדרה ככה. ואולם שתים הנה קוראותינו, אשר נבלה שפת קדשנו וכהו עיניה מזוקן.

אחת, היא פזורינו בארצות הלשונות החדשות, הרחוקות מאד מלשון עברי ולא יתדמו אליה במבטא האותיות והתנועות – השפות האירופאיות רחוקות מאד מלשון הקודש. גם חסר להם כמה אותיות ותנועות שְׁבַעְבְּרִי. ואף אחר ההרכבה, לא יוכלו להשוותן כידוע. וכ"כ הראב"ע ז"ל ביסוד מורה (מורא?) [שער י"א על ה"ע וה"ח], 'שהם כבדים, על כן לא ימצאו במכתב הערלים, ולא יוכל לבטא בהם מי שאינו רגיל מנעוריו. ואנחנו בלשון המדברת בינותינו קיבלנו הלשון המהלכת בארץ מגורתנו, וזאת עמדה לנו לשטן לעזוב ולשכוח יסוד מבטא לשון יהודית.

וזאת שנית, מיעוט ההשגחה והחינוך מנעורינו בקריאתנו במקרא קודש. כי הנער בן ארבע וחמש שנים, בטרם ידע לקרות המלה בשלימות, יעמיסו עליו לימודים שונים, רמים ונשגבים ממנו, ובהם ישימו כל מעיינם משאם ומתנם. אלה בלימודי ה' ישרים. בביאורי המקרא, לחבר המלות וביאוריהם, ואחר כך לתלמוד ולעיונים.

ואותם שהתקלקלו רח"ל – ואלה בלימודים זרים וילדי נכרים, לשונות העמים הרבים. וישבעו משוד האמה הזרה, עד אשר דדי אמנו הגבירה, יהיה למו שדים צומקות ולזרא. ובין כה וכה ישארו ערומים ויחפים מלקרות אף סדר התפילה על מכונה, רק שפתימו נעות ואין בהם תבונה.

לא כן אחינו אלה יושבי תימן, אשר שם תמשול לשון הערבי בת העברי ואחות הארמי (וכן כתב הרמב"ם ז"ל באיגרתו לר' יהודה אבן תבון) וכך אומרים כיום בעברית, ומי יודע, אולי צריכים לומר תבון, כמו שאני שמעתי מחכם תימני זקן, ויהיה מהיר כמו כן בלשון ערבי שהיא ודאי לשון עברי שנשתבשה מעט. ומי נאמן כמשה – הרמב"ם – בשתי אלה הלשונות, בכללותיה ובפרטותיה הנאהבים המדוקדק.

שערי יצחק – השיעור השבועי

כאן הוא מציב את השאלה שטוענים על ניגוני הטעמים של התימנים. והנה מראש כאשר שמעתי קריאתם בתורה, אמרתי אך נעדרו הטעמים המה, כי שכחו הניגונים בלי יודעים להרים קול תרועה בפזר, ושלשלת הפונה למעלה, ולעשות עגלה שלישיה בזרקא, לפנות אחור וקדם בקדמא ואזלא, ולצפצף כאוב ברביע ודומיהם, אשר אצלנו כל המרבה לצלצל בגרון הרי זה משובת. ואלה לא כן איתם – התימנים לכאורה אינם יודעים לנגן אותם.

אמנה, אחרי נתתי את לבי ללמוד ולהבין, ראיתי כי לזאת יקרא קריאה נכונה, ועל אדני הבנת המקרא הטבעו.

אבל מה קשה למי משלנו להתלמד מיגוניהם אלה בטעמיהם. וכל יגיעי לא עמדה לי לקרות כמותם. כי אך הנער מבן ארבע או חמש שנים, יתחיל להתלמד ולהתרגל על כל מלה בתורה, נגינתה ונטייתה, ערכו וארכו. עד כי תשוב לו כלשונו המדבר, והוא עודנו לא ידע שמות התנועות והטעמים, כי לא יתחילו ללמד הנער שמות האותיות או התנועות והטעמים, רק הקריאה כמו שהיא. למשל אות זה אָ, קורים כן. וזה אַ, קורים כן. ועל זה הדרך, כל האותיות והנקודות והטעמים. וכן במלות שלימות למשל בראשית, זאת המלה נקראת ונמשכת כן. וכן כל סדר המקרא.

על דבר זה אני מוכרח להעיר, כי פסקא זו ממש מוזרה אצלי. משונה מאד.

וכי הוא לא הכיר את צורת ההגא אצל המארי? שיטת הלימוד הזו שהוא מדבר עליה, שבתחילה לא מלמדים את שמות האותיות והתנועות, אלא מדגימים לילד צורת ביטוי אל"ף בקמץ, וכן ביטוייה של אל"ף בפתח, ורק אח"כ מלמדים אותו את שמות האותיות והנקודות. אני איני מכיר צורת לימוד כזאת בתימן, ונראה שאף אחד אצלנו אינו מכיר

והם יושבי הארץ מלפנים מאז גלו אליה בראשונה, ולא הורקו מגולה אל גולה כנראה מהנהגותיהם עתה כבימים הקדמונים וכפי קבלתם. גם מגדלים בניהם מנעוריהם על המבטא העברי והדקדוק והטעמים, עד אשר תשוב לו כלשון אמו. על כן עמד טעם הלשון בם, וריח השפה הנאמנה לא נמר מאתם.

אנכי אשר עד כה דמיתי היותי קורא מדקדק ודובר צחות, והרבה עמלתי מני אז על מבטא האותיות והתנועות. והיה בראשית בואי הנה, חשבתי לאחינו אלה עילגי לשון. והם צחקו עלי ואמרו, "אתם עלגים, ואנחנו הצחים, ולנו לשון העברי למורשה". וכמעט לא הבינו דברי בְּדָבָרִי אתם בלשון הקודש. רק אחרי עמל, והטיית אוזן קשבת.

ולאשר (תהילה לאל) קראתי לאמת אהובה, אגידה ואספרה, שאחרי בנתי היטב, הודיתי להם שהם בעלי הצחות, ולא נבלה שפתם, וקריאתם נכונה בכל. הסכת ושמע. כיון שדבריו מודפסים, אין טעם להאריך בהם כעת, רק נאמר את הנוגע לעניינינו.

בדף נ"ה ע"א שם, הוסיף הר"י ספיר לכתוב כך, ניגוני הטעמים משונה מאד, גם מספרדים גם מאשכנזים. ודרך אחרת להם בהמשך טעמי המפסיקים, לפי ערך מעלתם, זה למעלה מזה. ולקצר מהמשרתים כפי סדר ייחוסם זה לזה. והמשכות האלה, במדה במשקל ובנעימות, עריבות, אשר אך אם יודע איש פירוש המלות במקרא, יוכל להתבונן מתוך ניגון המשך הקריאה גם ביאור חיבור המקרא והבנתו. ומראה באצבע כי זה הוא כפי יסוד הנחת בעל הטעמים להבין במקרא.

ויש להם לקריאת התורה ניגון לבד, לנביאים לבד, וכתובים לבד, וטעמי אמ"ת (שנשכחו מהאשכנזים) לבד. וכן ניגון מיוחד לתרגום, לתפסיר ערבי, להלכה, לאגדה, לזוהר וספרי מוסר. והכל בהמשכה וקול ערב לעורר הכוונה.

אותה. וכי לימוד ההגא לא היה בזמנו, לפני מאה וחמשים שנה? לא יתכן. שיטת הלימוד הזו היא מודרנית, והגיעה מהאשכנזים.

כיום ובעבר, בחדרים האשכנזים מלמדים בצורה דומה לתימנים. הם אומרים לתלמידים, "קמץ אל"ף – אָ", "קמץ ביי"ת – בָּ", וכן הלאה. מאידך אצל התימנים אומרים, "אל"ף בקמץ – אָ", וכן הלאה. וכבר הרחבנו על זה בעבר בס"ד.

לעומת זאת, האבן ספיר מדבר על שיטה אחרת לגמרי, שמתחילים ישר עם הביטוי – אָ, ולא מתעכבים על שמות האותיות. זו שיטה שהמציאו "חדשים מקרוב באו"... המשכילים שינו את שיטת הלימוד המקובלת, ואכן, כך מקובל כיום בבתי הספר בעיקבותם. אבל, לא תימצא שיטה זו בתלמודי התורה השומרים על המסורת.

ממילא ממש משונה לי מה שהוא כותב שלימדו כך בתימן. אני לא מכיר שום מקום כזה. כולם לימדו בתחילה את האותיות, ואח"כ התנועות דהיינו הניקוד, את שמותיהם, ואח"כ את אופן הביטוי והטעמים. אני יודע מה הסמך שלו לכתוב את מה שהוא כותב. פליאה דעת ממני.

הר"י ספיר המשיך לשבח את תוצאות ההבנה של התלמידים בזה"ל, ומה נקל להנער לדעת אחר כך שמות האותיות הנקודות והטעמים בפעם אחת מהרה, ועד הנסיון. זו היתה בעצם טענת המשכילים, כי כך קל ומובן יותר לילד לקלוט את הקריאה. אמנם כיון שזה נושא בפני עצמו, נתעכב עליו בנפרד, בלי נדר בשיעור מוצש"ק לך-לך.

*

ואולם, בכל בקיאותם במקרא, לא מצאתי בהם חכם בחכמת הדקדוק ובכללותיה הרבים והעצומים, כי יספיקו רק בקבלתם בקריאה, ולא יבינו בטעמי הדברים. וכי גם ספרי הדקדוק מעטים אצלם.

בפשטות הוא צודק. חכמי תימן לא התעסקו בדקדוק, אבל הם לא היו צריכים לדעת את כללי הדקדוק. הקריאה הנכונה היתה מונחת להם בפה. אבל הוא לא צודק במדוייק. כנראה שהוא לא פגש חכם שהיה בקי גם בדקדוק. אף שאת החכמים שהוא ראה, אכן לא היו בקיאים בדקדוק כעדותו, מכל מקום "לא ראינו אינה ראייה"... הוא לא הסתובב בכל תימן, ובודאי היו תלמידי חכמים שידעו גם דקדוק.

לגבי רוב התימנים שלא ידעו דקדוק, כבר אמרתי שהוא צודק. למשל, שאלתי מישהו, ואפילו שהיה יודע ספר, תלמיד חכם, "מדוע אומרים את השוא בקו"ף במלת 'קָהָת', הקו"ף נוטה לקמץ. מאי שנא משאר השוואים?". הוא לא ידע להסביר לי. "כך אומרים קהת"... לא ידע את הסיבה שהקו"ף נוטה לאות ה"א שאחריה.

הוספתי לשאול, "מדוע אתם אומרים את אות מ' בתיבת 'הַמְהוּלָל' שהיא בשוא, באופן שנדמה לשורק. והרי ניקודה שוא, והיינו צריכים לקרוא בעיין צירי?". לא ידעו להסביר לי שקריאתה כמו שוא, מפני שהיא קרובה לביטוי הה"א שאחריה.

רובם לא הכירו את כללי הדקדוק. רק מעטים הבינו את הכלל, כי בגלל שאחרי השוא יש אות גרונית, ממילא השוא נוטה לאות שאחריה. וכיוצא בזה. רוב העם הסתפקו בכך שהם ידעו כי כך היא השפה. כך הם גדלו, וזהו זה. הדקדוק נהיה להם בטבע הדיבור, ואפילו בלא הבנה. הקריאה הנכונה היתה מושרשת אצלם. ואפילו את המלים החדשות להם, הם ידעו לקרוא כהוגן, כיון שההגייה הנכונה נכנסה אצלם לטבע.

בדרך כלל התימנים לא התעסקו עם כללי הדקדוק כלל. לא לימדו את הילדים כללים אלו, וגם המלמדים עצמם לא ידעו אותם. אבל בדרך כלל זה לא גרם להם לשיבושים. אבל

שערי יצחק – השיעור השבועי

כראיה. הרי כולם מודים שהוא מורה על אמצע הפסוק, זהו המרכז, ווהרבה פעמים נפקא מינה לפירוש הפסוק]. ואילו הם מנגנים אותו בקצרה ובחטיפה [כנראה מי מהם המדקדק, עושה הפסקה קלה אחריו, אבל לא במשיכת טעם עצמו]. איני יודע מדוע הם החליטו לנגן אותו כך, אבל זה לא מובן.

מאידך גיסא, טעם התלשא שמאל אצלם, שהוא טעם מוליך, ניגונו ארוך. וזה תמוה, והרי בזמן שסוף התיבה היא מאותיות אהו"י, ויש אחריו אותיות בג"ד כפ"ת, הם רפים. ובכל זאת הם מנגנים בו בארוכה, ואפילו שלפי העניין גופא צריכים לחבר בין התיבות. הכלל, אצלם הניגון וההפסקה אינם קשורים אחד לשני.

ממילא זה משבש את ההבנה של הפסוק. הרי אצלנו האתנחא כשמה כן היא, אנחה. ההפסקה מוכחת בניגון עצמו, ואילו אצל בני שאר העדות מנגנים את האתנחא בקצרה.

בספר 'אם למקרא ולמסורת' הדגיש את הבעיא הזו האמורה, והוא מעיר שלפעמים צריכים לשים לב לכך, כגון בפסוק וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֱלֹהִים פָּקְדוּ יַפְקְדוּ אֶתְכֶם [בראשית נ, כד], שתיבת 'מת' באתנחא, וצריכים להיזהר שלא לחברה לתיבת 'ואלהים', שלא יישמע כחירוף וגידוף ח"ו.

וכן כיוצא בזה בפסוק אחר [בראשית כה, כו], וְאֶחָיו יֵצֵא אֶחָיו וַיִּדְּוּ אֶתְּ בְּעֵקֶב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחַק בְּרֵי-שָׁשִׁים שָׁנָה בְּלִדְתָּ אֶתְּ, ותיבת 'יעקב' באתנחא. והנה לפי שאר עדות, שלא מפסיקים לגמרי בניגון האתנחא, נשמע לקורא כאילו שמו הוא 'יעקב ויצחק'...

מעלת הטעמים אצלנו היא שההפסקה וההפרדה הן לפי הבנת העניין. ממילא גם הטעמים המשרתים הולכים יחד, בלי שום הפסקה. ואילו אצלם, אין הדבר כן. כגון בטעם

הבקיאים ידעו והבינו, בג"ד כפ"ת רפויות אחרי אהו"י, וכדומה.

ברם, הני מילי בדורם, אבל בדורנו אנו זה השתנה. אנו חייבים ללמוד וללמד את כללי הדקדוק שלנו. כיון שאנו מצויים בתוך עדות אחרות, ושומעים את צורת הקריאה שלהם, עלולים אח"כ שלא להבין, ולטעות בקריאה. הכל עלול להשתבש ולהשתכח ח"ו.

רואים את הטעיות האלו בשטח. הדור החדש שמדבר עברית, בזמן שהוא קורא בלשון הקודש, רואים אצלו טעיות שלא היו דוגמתם בעבר. שמעתי השנה ביום הכיפורים מישהו שעלה לומר את הפיוט, 'ישראל בְּחִירֵי אֱלֹהֵי וּבְתִיבַת בְּחִירֵי', במקום לומר את הבי"ת הראשונה שבשוא, קרובה לצורת ביטוי האות שאחריה, דהיינו נוטה לחירק, הוא אמר את הבי"ת בשוא הנוטה לפתח... מדוע זה? כי אין לו במבטא ובטבע את אופן הקריאה הנכון [וכן לדוגמא בתיבת 'וַיִּשְׁבְּעוּן', שישנם טועים הקוראים את הבי"ת בשוא הנוטה לפתח].

לכן אני מדגיש ואומר, כי חייבים לדעת את כללי הדקדוק, ולפחות להבין את שרשי הדברים הנוגעים לקריאה. אחרת, כיון שאנו ובנינו לומדים ונמצאים עם בני שאר העדות, עלולים לטעות בעיקבותיהם, ולא להבין את צורת ההגייה שלנו, ולא לעמוד על השינויים והחילופים, מדוע הם כך. ושבשוא, כיון דעאל עאל. בסוף לא ישאר מי שידע לדבר לשון הקודש האמתית...

*

נחזור לעניינינו. בעצם, מה טוען האבן ספיר? מה הוא מצא בנגינות טעמי המקרא אצל התימנים. הוא לא הסביר את עצמו היטב.

הבנתי בס"ד אחר העיון, ואבאר כעת את הנקודה הטמונה בדבריו. בנגינות שאר העדות, אין קשר בין ההפסקה בהבנת הפסוק, לבין ניגון הטעם. לדוגמא, טעם האתנחא ישמש לנו

דרגא, שאצלם מאריכים בו מעט. וכן טעם שופר הולך, הם עושים בו הפסקת ניגון קצרה, וזה לא מתאים להבנת העניין.

זהו שאמר האבן ספיר, תחת משרת כי ימלוך, והשרים משרתים. הופכים את הגדולים לקטנים, ואת הקטנים לגדולים.

בעז"ה נרחיב עוד בשיעור הבא בנושא זה, וניתן סיכום על השיטות ועל כל העניין. התחלנו בס"ד להביא כמה מן המקורות, כפי מה שהספקנו, ובעזרת ה' נמשיך להביא תמציתם ואת המסקנות למעשה.

האם מותר לתרגם עם טעמים. מדוע בתרגום ההפטרס וכן בשירת הים וכדו' מתרגמים עם טעמים. התייחסות לטעם שלשלת בתרגום ההפטריות.

אסיים בטעם נחמד. חידוש יפה. הכף החיים בסימן רפ"ה וס"ק יב, הביא את שיטת המקובלים שלא לעשות טעמים בתרגום בזה"ל, התרגום אין צריך לקרות בטעמים, כך כתב רבינו מהרח"ו שקיבל מרבינו האר"י. מדבריו מובן לכאורה שאין בזה קפידא, דהיינו שאין איסור לקרוא בטעמים, רק אין צריך, אך המובן מההמשך הוא שאין רצוי כלל לקרוא בפיסוק טעמים בתרגום.

כי הוסיף הכף החיים בעניין, בשם החיד"א, ובספר קרבן שבת ביאר את הטעם על דרך הסוד. ושם מפורש שהתרגום צריך לקרותו בלא טעמים דוקא, ויש קפידא בזה, עד כאן. יש בזה סוד. הכף החיים לא ראה צורך להעתיקו, או שלא היה לו את הספר.

חיפשתי בספר 'קרבן שבת' את ההסבר לעניין. כי אעפ"י שאנו לא מבינים בענייני קבלה, רצוי מעט "להריח" את הסיבה. יש עניין להיכנס לחנותו שְׁלִיבֶשֶׁם. לפחות נצא משם עם ריח טוב... להבין קצת מדוע לא לקרוא התרגום עם הטעמים?

וכך כתב בספר קרבן שבת [פרק ה דף יג-יד], גרסינן בפרקאקמא דברכות, אמר רב הונא בר"י אמר רבי אמי, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום וכו', וכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכים לו ימיו ושנותיו.

הרב המחבר נתן טעם על זה בזה"ל, ולענ"ד נראה, על דרך מה שכתב רבינו האר"י בסוד הקריאה, שהיא לברר בירורין דאשתירו במנין תבירין, סוד מלכין קדמאין הנ"ל בספרא דצניעותא, ושבירתן זו היא מיתתן וכו', ועל ידי הקריאה בטעמים והנגינה ממשיכין אנו להם חיות, ועל ידי זה מתברר הרע מהטוב.

ביאור הדבר הוא כי בספר תורה אסור לכתוב טעמים, ואנו משלימים זאת בקריאה, וזה נותן לאותיות חיות. יעויין שם באורך.

ונראה לי שזה סוד מה שאמרו ז"ל [מגילה לב.], הקורא בלא נגינה, עליהם הכתוב אומר, ויחזקאל ב, כהן, זָגַם אָנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמְשֻׁפָּטִים לֹא יִחִיו בְּהֵם. והטעם עם מה שכתבנו, כי אחרי שאין קורא בנגינה ואין מברר הרע מהטוב, נשתירו החוקים לא טובים, ומעורבים ברע.

ולכך נראה לי, מי שמשלים פרשיותיו בשנים מקרא ואחד תרגום, ממשיך על ידי זה חיות למלכים, ולכך דין הוא שיפרע לו הקב"ה כמדתו, להאריך לו חיותו.

ובזה תבין מה שכתב רבינו האר"י, שאין לקרות התרגום בטעמים. וכתב מהרח"ו שרבו האר"י לא גילה לו סוד זה. כנראה שגם מהרח"ו בעצמו לא ניסה להבין. ואני הולך רכיל מגלה סוד לפע"ד, מפני שהתרגום הוא סוד נוגה [בקהילות אחרות קוראים 'נוגה', וכבר עמדנו על כך בעבר בס"ד], שהוא חצי טוב וחצי רע. הקליפה הזו היא ממוצעת. ובכל ערב שבת היא עולה להיכלל בקדושה, והרע נמשך אחריה גם

שערי יצחק – השיעור השבועי

ישנם הרבה מקומות בהפטרה שיש חילופי מנהגים בזה, ישנם העושים זרקא בתרגום, ויש שלא עושים כן. כמדומני שידידנו הרב יפ"ה [מור"ל תאג תורה קדומה], אמר לי כי גם אצלם לא נהגו כן, אבל כיון שהוא ראה כי הרבה מהציבור עושים זרקות בתרגום, גם הוא הדפיס כן בספרו בלית ברירה, אבל הוא עצמו לא למד כך. גם ידידנו הרב אבישי מהאצרי הלוי אמר לי שאצלם לא נוהגים זאת גם כיום.

איני יודע כיצד קראו רוב הציבור בעבר, כי ישנם מקומות רבים שנהגו כך, ומאידך רבים שלא הכירו זרקות אלו. כמו כן איני יודע גם מאיזה דור התחילו חלק מהציבור לומר את הזרקות האלו. לי עצמי היה קשה לשנות ולקרוא כך, כיון שלא הורגלתי בזאת. אבל בפועל כיום נהוג כך גם כאן בבית המדרש שלנו, ואנחנו לא מעירים כלום על זאת.

שורש העניין הוא כך. היכן שישנו בתרגום עניין שהוא נמשך באריכות על פני כמה מלים, שאין להם תיבות מקבילות בפסוק, לפי שיטתנו במקור היו מפסקים זאת לשני חלקים, או יותר, לפי הצורך. דוגמא לדבר מהפסוק הנקרא בהפטרת שביעי של-פסח, בפסוק, אֱלֹהֵי צוּרֵי אֶחָסָה בּוֹ [שמואל ב כב, ג], ותרגם יונתן שם, אלהי דאתרעי בי, קרבני לדחלתיה. תוקפי. דמן קדמוהי מתייבב לי, תקוף ופורקן. לאתגברא, על בעלי דבבי. רוחצני. דעל מימריה אנא רחיץ, בעידן עקא.

כיום נפוצו הספרים שהדפיסו זרקות, ממילא הציבור קורא בתיבת 'תוקפי' נעימה כמין זרקא, וכן בתיבת 'רוחצני'. אבל השיטה השניה היא כמו שפיסקנו לעיל, תיבות 'תוקפי' ו'רוחצני' בנקודה, כעין טעם מעמיד. כי קשה לילד לומר בפעם אחת תיבות מרובות ורצופות, וצריך לנשום בנתיים.

תמיד לא הבנתי מה העניין בזרקא שם? מה פתאום? אבל אנשים לא שאלו שאלות על

כן לְדַבֵּק שם. ולפי שאין רצון הקב"ה ברע, מוריד שלהובא דנורא מלמעלה, ומפריד הרע מהטוב, כמ"ש לקמן.

ולכך נראה לי, שאם היינו קוראים התרגום עם הטעמים, היינו ח"ו נותנים חיות לבחינת הרע אשר שם, והיה לו כח גדול לעלות. ולבחינת הטוב אשר שם, אין צריך טעמים. כי קדושת שבת גורם שמגיע חיות לבחינת הטוב כנודע. על כן אינו מן הראוי לקרוא בטעמים.

והנה גם אנו בקהילותינו לא קוראים את התרגום בטעמים, כי אף שאין בקריאת המקרא אצלנו סלסולים מיוחדים במלכים ובשרים, הרי ההעמדות שבתרגום לא נחשבות טעמים אפילו כלפיהם, כי טפחא וכמשל, וכן טעמים מפרידים נוספים אנו לא עושים בתרגום כלל.

אבל צריך להבין מה נעשה בהפטרה. הרי בהפטרה אנו עושים בתרגום לא רק טעמים מפסיקים אלא גם את המפרידים? וכן בשירת הים ועשרת הדיברות, ובקריאת זיעל משה' וכל כיו"ב? מי שמתבונן רואה כי כמעט ואין בהם הבדל בין ניגוני המקרא לניגון התרגום?

אספר לכם מעשה מילדותי, אולי בהיותי כבן עשר שנים. התארחנו אז באיזה מקום, וכנראה בהפטרת ראש השנה ביום השני, אמרו לי לתרגם... מזכרוני הפסוק עליו אני מדבר היה, מִרְחוֹק יְיָ נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֶּתֶיךָ, וְרַמְיָהוּ לֹא, בַּ, ואני תרגמתי כמו שלימדני אאמו"ר זצ"ל, אַמְרַת יְרוּשָׁלַם. מְלַקְדִּמִין. יְיָ, אַתְּגְלִי עַל אֶבְהֶתְנָא.

החזן שמע אותי, כנראה הוא נשאר עדיין שם בשביל לגלול את ספר התורה, והוא העיר לי מיד כי יש כמין סלסול מעל תיבת 'ירושלם', ואני השמטתי אותו. ממש התפלאתי, ממתני יש זרקא בתרגום? הדבר הזה לא היה מוכר לי כלל וכלל... באתי אח"כ לאאמו"ר וסיפרתי לו על הדבר "המוזר" הזה ששמעתי לראשונה.

מנהגם, רק מי ששומע זאת בפעם הראשונה תמה על כך.

בסופו של דבר קיבלתי זאת, ואמרתי כי אשריהם ישראל, כנראה זהו דבר טוב. ואפילו שהוקשה עלי השינוי, הבלגתי על זה. ובלאו הכי זה כבר התפשט, ואמרתי אף אני כי גם זו לטובה.

נראה לענ"ד בס"ד הסבר לזה, כי יש בכך עניין, וזהו. כבר הקדמנו כי עפ"י הסוד אין לתרגם בטעמים, ואף שמצד הדין אין בכך גרועותא, ולא עוד אלא שנדפסו ספרים מעטים כגון מקראות גדולות דפוס ויניציא, שהם עשו טעמים בתרגום. כיון שאין שום איסור עפ"י הפשט, ויתכן גם שהיו מקומות בעבר שקראו כך, לכן אין מניעה חמורה מלקרוא כך.

כמו שהקדמנו, איני יודע מה נהגו אבותינו לפני מאות שנים. אבל לפני שאנו דנים על מנהג התרגום בעבר, אנו צריכים לדעת שלפני כשלוש מאות או ארבע מאות שנה, תרגמו אבותינו בעל פה. הרי התרגום הוא בחינת תורה שבע"פ, וממילא אסור לתרגמו מתוך הכתב. הדבר מפורש בירושלמי מגילה, וברמב"ם [תפילה יב יא].

כיצד תרגמו בעל פה? איני יודע אם תרגמו אז הגדולים, או הקטנים כמו בזמנינו שהנהיגו כך לצורך חינוכם. בכל אופן, המתרגם תרגם לפי הפסוק, דהיינו שהיה מחזיק ספר בו היה כתוב רק את המקרא, ועל פיו היה מתרגם. לפי פיסוקי המקרא בטעמיו, פסק המתרגם את התרגום, [כולל התביר שהיה נחשב אז מעמיד גמור, וכפי המסורת הישנה]. מהטעמים המפרידים שבפסוק, כגון פשטא, טפחא, פסיק וכדו', הוא היה מתעלם, כך שקורא את מלות התרגום בבת אחת, עד לעצירה במעמיד.

הרי לנו שבפסוקי התורה ניכר הבדל משמעותי ונחוצ בין פיסוקי התרגום לפיסוקי המקרא. אין

אתנחא, ולא פשטא וכו'. מה גם שהזרקא נעדרה לגמרי מן התרגום, וכלשכך שלשלת. לכן אף שמפסיקים בפסוק הנקודה במקומות המקבילים לפסוק, ההבדל ביניהם עדיין ניכר.

משא"כ בפסוקי ההפטרה, ששם יש נעימה אחרת נעימה יותר הן למקרא והן לתרגום, שם ההבדל בין המקרא לתרגום אינו משמעותי. הרי ניגון האתנחא (ברוב קהילותינו) אינו קיים בהפטרה. ומאידך עושים הפרדות בטעמים כגון פשטא וטפחא גם בתרגום, ממש כמו בפסוק... לכאורה נכנסים בזה לחשש האמור לעיל בשם האר"י.

אפשר לומר כי מפני זה התחכמו ותיקנו להוסיף זרקות בתרגומי ההפטרה, במקומות מסויימים הללו, וזה גם נשמע יפה ונחמד. כי הנה לא זו בלבד שבזמן שישנה זרקא בפסוק, היא נעדרה מהתרגום, זה לא הספיק להם. לכן הם עשו הפוך, לנגן זרקא בתרגום היכן שאין בפסוק...

היכן שיש זרקא בפסוק, אין בתרגום. והיכן שאין זרקא בפסוק, יש בתרגום...

כך כנראה יצאנו מקפידת האר"י. גם זו לטובה. אשריהם ישראל. על ידי זה נהיה היכר גדול. אפשר לקבל זאת. איני יודע אם מתקני הדבר חשבו על זה, אולי היתה להם סיבה אחרת. אבל אני אומר זאת מרעיון שלי, סברא דנפשאי, לומר שאפילו מי שלא נהג בזה בעבר, יש לו טעם נחמד להתחיל לנהוג בזה. עכ"פ לשתוק ולא להתנגד.

גם בניגון הקריאה זה יותר נעים. משמח את הלב... אפילו שלגופו של עניין, אינני יודע אם ניגון הזרקא הזה בתרגום הוא מקורי. ב"ה שהצלחנו לתת טעם לעניין, כי כשאפשר להסביר משהו, זה מתקבל יותר.

כיום כל הספרים הדפיסו את הזרקות האלו. בילדותי השתמשנו בספרים מהמהדורות

שערי יצחק – השיעור השבועי

ברצוני לומר לכם נקודה. רבים בעבר לא היו מכירים אותי. הם היו חושבים שישנה לנו איזו בעיני עם הנהגת הישיבות הקדושות ח"ו... זו טעות חמורה. חלילה. אין חוצץ בינינו ובין עולם הישיבות. הדרך שלנו מבחינה השקפתית ותורנית היא בעולם הישיבות. רק המסורת והמנהגים שונים לפעמים.

יתכנו נקודות מסוימות, או כמה פרטים בהלכה, שיהיו לנו חילוקי דעות עם ראשי ישיבות. אולי אפילו בין ראשי הישיבות עצמם יש מחלוקות בזה. למרות זאת, לעולם אנו לא נגיד לבחור ישיבה, שינהג נגד דעת ראש הישיבה שלו, אפילו אם נראה לנו אחרת. אנו הגדרנו זאת בס"ד בשו"ת עולת יצחק [חלק ג סימן ב] ואמרנו, כי במסגרת הישיבה, יש לראש הישיבה בחינת מרא דאתרא. אי אפשר לעשות נגד דעתו, וכבר הרחבנו על כך בעבר באחד השיעורים.

ברם אנו הוספנו שם, כי יש לראש הישיבה גדר מרא דאתרא, רק אם הוא בעצמו תלמיד חכם. לא שהוא נוקט כי רב פלוני הוא גוברא רבא יותר מחבריו, וממילא צריכים ללכת אחר פסקיו.

ובכל מקרה, אי אפשר לעשות נגד הנהגת הישיבה בפרהסיא. אך אם הדבר נעשה בצנעא, חשוב מאד לשמור על מסורת אבותינו בכל עוז. בסופו של דבר, תלמידי החכמים האמתיים שלומדים סוגיות, אומרים בפה מלא כי יצא להם לפי הסוגיא שכך וכך צריך להיות, והם לא רואים זאת כיום בפועל, רק אצל התימנים.

שאלה מהקהל: יש ראשי ישיבות שאומרים לבחור להוריד את הפאות...?

תשובת מרן שליט"א: חס ושלום. להוריד פאות, לא לשמוע. בשעת הדוחק, לשים אותם מאחורי האזניים, ועל זה הוא לא יעיר לו

הראשונות של יל"נ, ושם זה לא היה. [אגב, את הספר עצמו הייתי מתקן על פי אאמו"ר זצ"ל בפיסוקים אחרים]. היום זה התפשט, וכיון שיש בזה טוב טעם, שייך לקבל זאת. זה דבר טוב ונעים. בכל אופן נרגעה רוחי.

דברי מרן שליט"א בשבח הקונטרס 'דרך סלולה' אשר יצא לאור כעת במהדורא חדשה מורחבת ומתוקנת.

ברוך השם יצא לאור לקראת חול המועד סוכות הקונטרס 'דרך סלולה'. הבחור החשוב יונתן (בן אורן) גרשוני (קרי"ש) יצ"ו זכה לחברו, וכשמו כן הוא. יישר דרך סלולה לבחורי הישיבות הי"ו.

קונטרס זה יצא בפסח בשנה שעברה בכמות קטנה, והיא אזלה. ורבים מבקשים מים ואין. ברוך ה' שכעת נדפס קונטרס זה במהדורא חדשה. כן ירבה וכן יפרוץ. יגדיל תורה ויאדיר. הוא הוסיף כעת וצירף הוספות והשלמות, גם הוא לקח מהחברות שערי יצחק. הוא עשה דבר נהדר ממש. בשביל בני הישיבות בפרט, קונטרס זה מאיר את העיניים. הם נמצאים בישיבות, ואין להם הדרכה. קונטרס זה יכול לעזור ממש על כל צעד ושעל כיצד להתנהג, ומה הם שינויי המנהגים.

חסרון קונטרס זה הורגש הרבה זמן, וברוך ה' שהוא זכה להוציאו לאור. קיבץ ואסף בעיקר מספרינו, דהיינו מש"ע המקוצר, ומשערי יצחק וכו'. אפילו מקבצי דברי חפץ מצאתי שם. גם ליקט מרבנים אחרים שליט"א. דבר נאה ומתקבל. נפלא ומושלם. יזכהו הקב"ה להוסיף עשר מעלות בקודש, אכ"ר.

חשוב מאד להפיץ קונטרס זה לבני הישיבות, כי מצד אחד הוא בסגנון "ישיביש", ומצד שני הוא מעמיד את מנהגי תימן ללא פשרות. ידידנו הרב שילה יגאלי השתדל שקונטרס זה יהיה שווה לכל נפש, והוא מחולק חנם, לזיכוי הרבים.

מאומה. אבל כשמגיעים לבית, להוציא אותם לחוץ. ויגבה ליבו בדרכי ה'. יש עוד אפשרות לעבור לישיבה אחרת ששם לא אכפת להם, או אפילו אדרבה, בישיבה ההיא, ראש הישיבה והמשגיח והרמ"ם מעודדים גידול פאות. וכן נכון, כי הם סימני היהדות.

אנו שמרנו על המסורת יותר מכל עדות ישראל. מסורת תימן מיוסדת על אדני פז, וחייבים לשמר אותה, למרות כל ההפרעות והקשיים. בשמחת תורה הרחבנו בזה בס"ד בבית המדרש פה, ועתה נזכיר זאת בקצרה.

אחד מחכמי תימן כתב [בספר משכיל דורש ריש פרשת שופטים], כי בזמן שבאים אלינו אנשים מארצות אחרות, והם רואים את ההנהגה שלנו, הם חושבים שאנו סכלים. ולעומת זאת, כשאנו רואים אותם ועוקבים אחריהם, נראה לנו שהם בעצם הסכלים...

הצעת לשונו היא בערך כך, מה שאנו עושים, מאוס בעיניהם. ומה שהם עושים, מאוס בעינינו. וכן היינו בעיניהם.

החכם התימני דלעיל מסמיך זאת על הפסוק [דברים טז, יח], שְׂפָטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ. הוא אומר כי מפני שינויים אלו, על כל שופט לדון את בני שבטו בלבד. מכיון שהשבת שלו התרגל לדברים מסויימים, רק הוא יכול לדונם. אדם אחר מארץ בעלת הרגלים שונים, עלול לחשוב שהאומר אמת הוא בעצם טועה. לכל שבט יש מנהגים והרגלים שונים.

הבאנו בשמחת תורה ליסוד זה, מקור מגמרא בשבת [קמ"ה:], ונזכירה כעת בקיצור רב.

[במסגרת בית מדרשינו 'פעולת צדיק', למדו כל החברים בשנה האחרונה את כל מסכתות הש"ס, כל אחד מסכתא אחת, עפ"י המבואר בשדה חמד מערכת מ"ם מצוות, שבאופן זה נחשב שכל אחד למד את כל הש"ס וכו', וכבר

הרחבנו על זה לשעבר בשיעורים. הסיום נעשה בשמחת תורה, אחרי שסיימנו כל התורה שבכתב ותחילתה, דהיינו וזאת הברכה ובראשית. וכדי שיהיה ייחוד והיכר למעמד נכבד זה, היצענו שכל אחד יאמר חידוש קטן הקשור למסכת שלמד. ואני שזכיתי וסיימתי מסכת שבת, לפיכך דיברתי מהעניין דלקמן.

במסכת שבת שנינו, כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת. ואומרת הגמרא על זה, כגון מאי? אמר רב ספרא, כגון תורנגולתא דרבי אבא. מוסיפה על זה הגמרא, כי רבי יוחנן היה יורק מרוב גועל מכותח הבבלי. והיה קשה על רב יוסף לראות שבני ארץ ישראל נמאסים מבני בבל, והוא אמר כי הרי גם תורנגוליהם של בני ארץ ישראל מאוסים על בני בבל וכו', ובכל זאת לא יורקים, וכך מובן מדברי רב ספרא שם.

שואלים כמה מפרשים, מה תכלית כוונת הגמרא בסיפורים אלו? וכי ויכוח האמוראים הוא באיזה מדינה יודעים לבשל אוכל יותר טעים? מי מבשל יותר טוב, ומי לא נגעל מהשני? הרי זה לא יתכן.

חושבני בס"ד כי הגמרא באה להודיע לנו, לרמוז, בין לפי רב יוסף, ובין לפי רב ספרא, כי אדם שגדל בטבע ומנהג מסויים, נראה לו בהחלט כי מנהגי מקומו טובים. אולם לחבירו, שלא גדל באותו מקום, מנהגיו נראים משונים, ואפילו מגעילים.

אבל גם אם מחמת שינויי המקומות, האדם הרואה זאת לפעמים אפילו רוצה לירוק, אך עכ"פ שיעשה זאת בצד, שלא יראו. כך נראה שאפשר להבין את המחלוקת של רבי יוחנן, רב ספרא ורב יוסף. וזהו שהשיב רב יוסף, כי אף שמאכלי ארץ ישראל מאוסים עליהם, אין צריך להביע זאת בפומבי.

אנו מדברים על נקודות שאין בהם דברים הנוגעים להלכה והשקפה, אלא לעצם דרך

שערי יצחק – השיעור השבועי

השתבש. וכי אנו נצחק עליהם? נעליב אותם? נגחך על כך שהם אומרים "פסיל תכלס" במקום 'פתיל תכלת'... "היום הרס עולם", במקום 'הרת עולם'. אוי במקום או.

בעוונותינו הרבים, גלינו מארצנו וכו'. והרי גם אצלנו יש מחוזות שאינם יודעים לבטא את החולם בצורה נכונה.

לכן אנו לא מזלזלים באחרים כלל וכלל. לא פוגעים ומעליבים אחד את השני, רק לכבד ולדעת שהשני עלול שלא לסבול אותנו, כי הוא לא התרגל לצורת חיים כזו, אבל אנו יודעים שיש מקום גם לזה וגם לזה.

והמקום ברוך הוא ידריכנו בדרכו הישרה והסלולה, זו הדרך לכו בה, אבי"ר.

החיים. צריכים לכבד את השני, ולדעת כי אפילו אם זה לא נראה לנו מאיזו סיבה, אין זאת אלא מפני שאנו לא גדלנו והתחנכנו כך. זה שאנו לא מכירים מנהגים אלו, לא מתירה לנו לזלזל בהם. צריכים לכבד ולהעריך את כולם.

כך זה בעניינינו. אנו מעריכים ומכבדים את רבני כל העדות, הן האשכנזים והן הספרדים. אבל בד בבד אנו יודעים שהמסורת שלנו היא המסורת האמתית. אנו יודעים ואומרים זאת, לא בשביל לזלזל באחרים, אלא רק בשביל להשתדל לאחוז ולהחזיק במסורת שלנו, ולדעת ולהבין שהיא המקורית ביותר.

כמו שהרחבנו בס"ד לעיל, אנו רואים כן גם לגבי טעמי המקרא. אצל שאר עדות ישראל זה

הודעה חשובה!

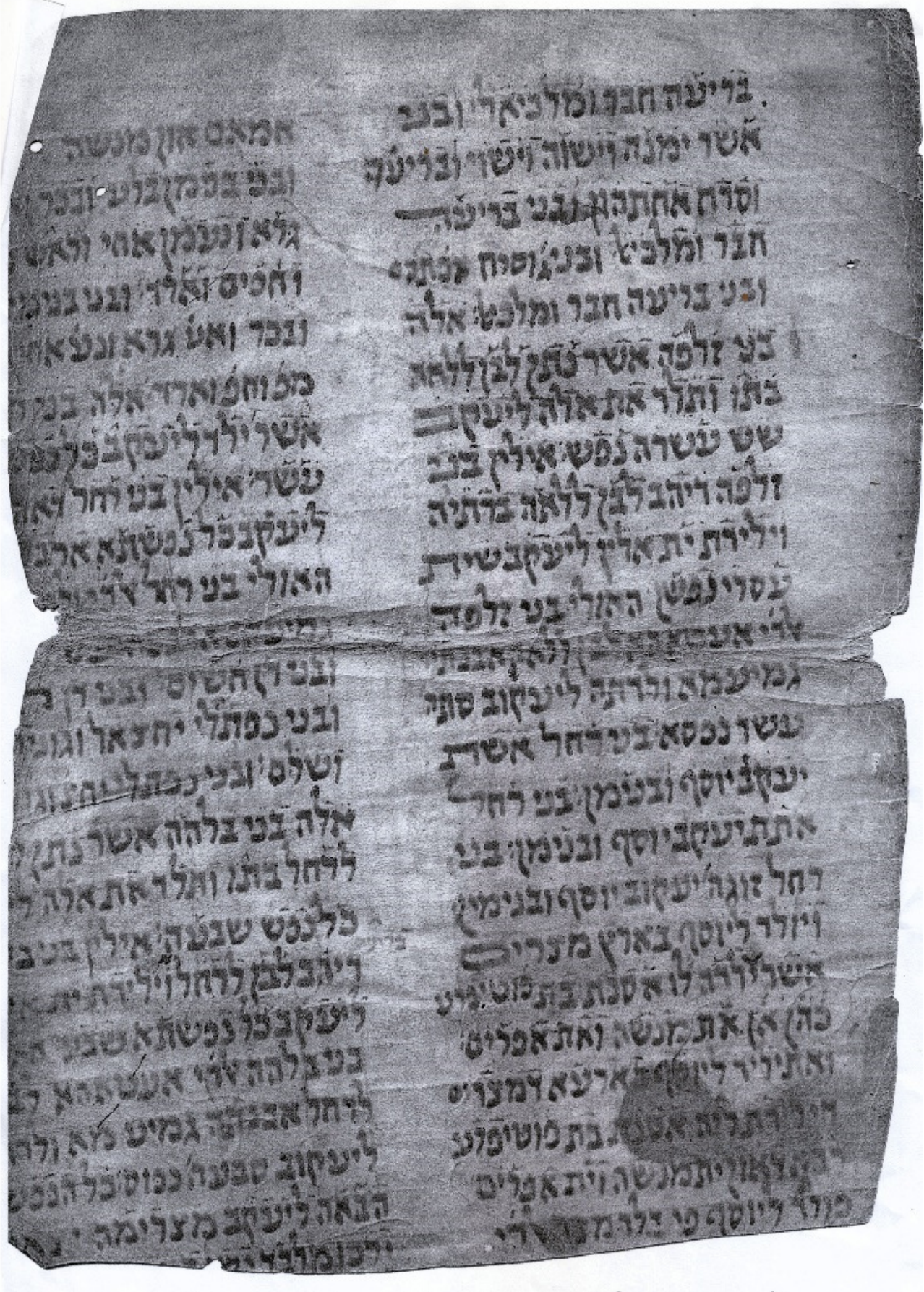
שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.
נא לתאם זאת לפני השיעור.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אבי"ר.

צילום דף זה מכת"י קדמון שברשותי, מלפני מאות שנים (אולי שש מאות או שבע מאות), על קלף, מקרא תרגום ותפסיר. ניקוד עליון לא רק בתרגום, אלא אף בפסוק עצמו. ואין שום טעמים חוץ מאתנחא על המלה. עיין שורה שביעית בטור הימני – בתו, וכמוסבר לעיל דף 7. כמו-כן בטור השמאלי שורה שלישית – וראש. שורה שביעית – ליעקב. שורה שש עשרה – בתו.